

KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE PROTIV ROMA U BOSNI I HERCEGOVINI: STRATEŠKA RAZMATRANJA

Rezultati i preporuke Istraživanja o neprijavlivanju
krivičnih djela učinjenih iz mržnje provedenog 2023.¹ godine

Romske zajednice čine najmarginaliziraniju etničku grupu u Evropi i jednu od najpodložnijih kršenjima ljudskih prava.² Romi se suočavaju sa širokorasprostranjenom i sveprisutnom diskriminacijom, uznemiravanjem, govorom mržnje, nasiljem i krivičnim djelima učinjenim iz mržnje. U Bosni i Hercegovini (BiH), Romi čine jednu od najmarginaliziranijih manjina, koja se suočava sa relativnim uskraćivanjem socioekonomskih prava i preprekama za integraciju.³ Ipak, do sada je bilo malo javno dostupnih sistematskih dokaza o viktimizaciji Roma u Bosni i Hercegovini. Stoga se, u okviru *Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu*, nastojalo ovo pitanje istražiti na jedinstven način, i to tako da se unutar uzorka generalne populacije osigura dovoljno velik poduzorak romskih ispitanika, kako bi se njihovo iskustvo adekvatno analiziralo. Ključni rezultati predstavljeni su u ovom dokumentu, zajedno sa preporukama organa krivičnog pravosuđa koje su zasnovane na rezultatima istraživanja.

Ured za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE/ODIHR)⁴ „krivično djelo učinjeno iz mržnje“ definira kao „krivično djelo motivirano pristrasnošću ili predrasudama prema određenim grupama ljudi“. Krivično djelo učinjeno iz mržnje sastoji se od dva elementa: krivičnog djela i predrasudnog motiva. Krivično djelo učinjeno iz mržnje se desilo kada je počinilac namjerno targetirao neko lice ili imovinu zbog jedne ili više njihovih karakteristika ili je izrazio neprijateljstvo prema tim karakteristikama za vrijeme počinjenja krivičnog djela. Ova definicija je u skladu sa definicijama krivičnih djela učinjenih iz mržnje u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini.

U okviru Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za BiH iz 2023. godine, korišten je uzorak od 2438 ispitanika (od toga 189 Roma) starosti od 15 godina i starijih odabran iz 18 općina-opština/ gradova sa kontinuirano visokim brojem potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje evidentiranih u bazi podataka o djelima učinjenim iz mržnje Misije OSCE-a u BiH. Korištena je neprobabilistička metoda uzorkovanja sa kvotama zasnovanim na etno-vjerskom identitetu, spolu i starosti ispitanika.

Ovakav dizajn istraživanja uobičajeno se koristi za istraživanje tržišta i javnog mnijenja zbog svoje efikasnosti i ekonomičnosti. Ispitanici odabrani putem online panela ili neposrednim odabirom anketara su samostalno popunjavali upitnik u periodu između jula i oktobra 2023. godine. Neprobabilističko uzorkovanje onemogućava procjenu vjerovatne tačnosti rezultata istraživanja jer su takve procjene zasnovane na statističkim principima povezanim sa vjerovatnoćom ili slučajnim uzorkovanjem. Ipak, s obzirom na nivo tačnosti koji se u praksi često dobiva istraživanjima ove vrste, moguće je smatrati da su rezultati istraživanja snažno indikativni za iskustvo opšte populacije u odabranim općinama-opštinama/ gradovima.

¹ *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu Hate Crime Underreporting Survey for Bosnia and Herzegovina* provedeno je u periodu od jula do oktobra 2023. godine, kao prvo istraživanje koje je imalo za cilj sistematsko prikupljanje iskustava žrtava potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje u BiH. Istraživanje je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške kao dio Ugovora o saradnji sa Misijom OSCE-a u BiH kroz vanbudžetsko finansiranje za period 2022-2024, a njegovu izradu je naručila Misija OSCE-a u BiH (Misija). Agencija Evropske unije za temeljna prava je pružila podršku pri formuliranju pitanja korištenih za istraživanje.

² Agencija Evropske unije za temeljna prava (European Union Agency for Fundamental Rights), *Roma in 10 European Countries – Main Results*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023.

³ Izvještaj ECRI-ja za Bosnu i Hercegovinu (peti ciklus monitoringa) (2017.), para. 68, str. 25-26: [ECRI report FR \(coe.int\)](https://ecri.osce.org/)

⁴ 'What is hate crime?' <https://hatecrime.osce.org/>

Doživljena potencijalna krivična djela i krivična djela učinjena iz mržnje

- **Skoro jedna četvrtina (24%) ispitanika Roma doživjelo je najmanje jedno od potencijalnih krivičnih djela obuhvaćenih istraživanjem (kada se isključe uvrede), barem jednom u zadnjih 12 mjeseci, u poređenju sa tek nešto manje od jedne petine (18%) ispitanika koji nisu Romi.** (Međutim, ta se razlika ne bi smatrala pouzdanom procjenom populacije da se koristi probabilistički način uzorkovanja).
- **Kada se u obzir uzmu i uvrede, preko jedne trećine (35%) ispitanika Roma doživjelo je najmanje jedno potencijalno krivično djelo i incident obuhvaćen istraživanjem, barem jednom u prethodnih 12 mjeseci, u poređenju sa tek nešto više od jedne četvrtine (26%) ispitanika koji nisu Romi.** (Ova razlika bi se smatrala pouzdanom procjenom populacije da se koristi probabilistički način uzorkovanja).
- **Spol ima određeni relativni efekat na odnosne stope viktimizacije jer je vjerovatnije da su muškarci bili žrtve potencijalnih krivičnih djela. Međutim, kada se uzme u obzir spol, kod ispitanika Roma je postojala veća vjerovatnoća da su doživjeli viktimizaciju u prethodnih 12 mjeseci nego kod ispitanika koji to nisu.**

Spolni profil ispitanika Roma i ostalih ispitanika se razlikuje po tome što je, u slučaju uzorka Roma, broj muškaraca proporcionalno veći u odnosu na uzorak ispitanika koji nisu Romi. Međutim, kada se analiziraju potencijalne stope kriminalne viktimizacije prema spolu (uključujući uvrede uživo i putem interneta), stope viktimizacije se jedva mijenjaju, jer je 36% muškaraca Roma doživjelo potencijalno krivično djelo u prethodnih 12 mjeseci u poređenju sa 25% muškaraca koji nisu Romi. Malo smanjenje razlike u stopama viktimizacije za žene (33% Romkinja u poređenju sa 27% neromkinja) ne bi se smatralo pouzdanom procjenom populacije da se koristi probabilistički način uzorkovanja.

- **Veći broj mlađih ispitanika je bio žrtva potencijalnih krivičnih djela. Međutim, kada se u obzir uzme spol, veći broj ispitanika Roma u poređenju sa neromima doživio je potencijalnu viktimizaciju u prethodnih 12 mjeseci.**

Starosni profil ispitanika Roma i ostalih ispitanika se razlikuje po tome što je, u slučaju uzorka Roma, broj muškaraca proporcionalno veći u odnosu na uzorak ispitanika koji nisu Romi. Kada se dob ispitanika i ispitanika analizira integralno, 38% Roma mlađih od 45 godina kao grupa u odnosu na 29% neromskih ispitanika je doživjelo potencijalno krivično djelo (uključujući uvrede uživo ili putem interneta) u prethodnih 12 mjeseci. U slučaju osoba starijih od 45 godina, očigledna razlika u stopama viktimizacije između Roma (26%) i ostalih ispitanika (22%) ne bi se smatrala pouzdanom procjenom populacije da se koristi probabilistički način uzorkovanja.

- **Kada se razmatra potencijalna viktimizacija usljed krivičnih djela učinjenih iz mržnje, veći broj ispitanika Roma u odnosu na nerome smatralo je da su potencijalna krivična djela rasno ili vjerski motivirana.**

Petnaest posto ispitanika Roma, u poređenju sa 9% neroma smatralo je da je barem jedno potencijalno krivično djelo (uključujući uvrede uživo ili putem interneta) koje su doživjeli u proteklih 12 mjeseci bilo motivirano etno-vjerskim predrasudama. Razlika se povećava u slučaju muškaraca, jer je skoro dvostruko veći procenat muškaraca Roma u poređenju sa muškarcima neromima (16% u poređenju sa 8%) smatrao da su krivična djela motivirana etno-vjerskim predrasudama.

Ukupno 189 Roma koji su učestvovali u istraživanju odabrani su iz 10 od 18 općina-opština obuhvaćenih istraživanjem. Ovaj broj ispitanika je bio manji od očekivanog, ali dovoljan za indikativnu analizu njihovih iskustava u vezi sa viktimizacijom usljed potencijalnih krivičnih djela.⁵ Većina je odabrana metodom uzorka snježne grude kroz intervju uživo. U dvije općine-opštine/grada je odabran samo po jedan ispitanik Rom, u drugoj općini-opštini samo dva, a u četvrtoj općini-opštini/gradu samo njih 12. Zbog izrazito velike nebalansiranosti u ove četiri općine-opštine između relativnog broja Roma i drugih ispitanika u svrhu bilo kakvog poređenja, oni su isključeni iz analize. Preostali uzorak Roma korišten za analizu u ovom dokumentu obuhvatio je 173 osobe iz šest općina-opština/gradova: Bihaća, Bijeljine, Brčkog, Kaknja, Sarajeva (općine Centar) i Visokog. Romi su činili najmanje 10% svih ispitanika iz svake od tih općina-opština/gradova. Poređenja između Roma i drugih ispitanika ograničena su na ovih šest općina-opština/gradova.

Korištenjem izraza „potencijalna krivična djela“ i „potencijalna krivična djela učinjena iz mržnje“ u ovom dokumentu indicira se da nije moguće utvrditi da li incidenti koje su naveli ispitanici čine krivično djelo u skladu sa krivičnim zakonima u BiH samo iz podataka prikupljenih u istraživanju. U konačnici, to u praksi utvrđuje sud. Ovo ograničenje odnosi se i na istraživanja o žrtvama krivičnih djela na međunarodnom nivou. Međutim, takva istraživanja se u nekim državama, kao što su Velika Britanija, Švedska i Sjedinjene Američke Države koriste veoma dugo i mogu pružiti realniju sliku kriminalne viktimizacije od one zabilježene u policijskim evidencijama krivičnih djela.

⁵ Nekoliko predstavnika romskih zajednica koji su konsultirani u vezi sa istraživanjem ukazali su na izraženu suzdržanost romskih zajednica u pogledu učestvovanja u istraživanju, jer postoji percepcija da su provedena brojna istraživanja u koja su bili uključeni, ali da od njih nisu imali nikakve koristi. Poseban izazov predstavljaju situacije kada ovakvu percepciju imaju lideri zajednica i kada bez njihove saradnje nije moguće provesti istraživanje. Kako bi se pridobili ispitanici iz romskih zajednica, ali i osigurala saradnja lidera zajednica, neki od članova romske populacije u općinama-opštinama/gradovima odabranim za istraživanje zaposleni su kao anketari, zajedno sa drugim anketarima koji posjeduju značajno iskustvo rada sa romskim zajednicama.

Viktimizacija prema vrsti krivičnog djela

Također je korisno usporediti iskustvo viktimizacije ispitanika Roma i neroma za različite vrste krivičnih djela o kojima su postavljena pitanja u anketi.

- **Skoro je dvostruko veća vjerovatnost da su ispitanici Romi doživjeli uvrede uživo u proteklih 12 mjeseci u poređenju sa drugim ispitanicima, a više nego dvostruka da su smatrali da su bili izloženi uvredama djelimično ili u potpunosti zbog svoje etničke ili vjerske pripadnosti.**
- **Obrazac viktimizacije je skoro isti za nasilna krivična djela. Više nego dvostruko veća je vjerovatnoća da su ispitanici Romi bili žrtve nasilnog krivičnog djela u proteklih 12 mjeseci i više nego dvostruka vjerovatnoća da su smatrali da su krivična djela bila djelimično ili u potpunosti motivirana njihovom etničkom ili vjerskom pripadnosti.**

Male uočene razlike kada su u pitanju druge vrste krivičnih djela o kojima su postavljena pitanja u okviru istraživanja se ne bi smatrale pouzdanom procjenom populacije da se koristi probabilistički način uzorkovanja.

Prijavljivanje potencijalnih krivičnih djela policiji

Romi su doživjeli ukupno 109 zasebnih incidenata najmanje jednom, a ostali ispitanici su doživjeli 237 incidenata. Samo je mali broj onih koji su doživjeli potencijalno krivično djelo naveo da su to prijavili policiji.

- **Ispitanici Romi prijavili su policiji samo 23% potencijalnih slučajeva krivičnih djela u poređenju sa 31% koje su prijavili neromi.**

Međutim, ovaj nalaz mora ostati samo indikativan, s obzirom na to da očigledna razlika u stopama prijavljivanja ne bi bila potvrđena standardima statističke vjerovatnoće, mada bi bila potvrđena u slučaju većeg uzorka. Broj slučajeva je također previše nizak da bi bilo moguće pouzdano poređenje prema vrsti krivičnog djela.

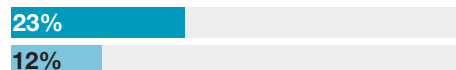
- **Oko jedne četvrtine potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje koje su doživjeli ispitanici Romi i neromi prijavljeni su policiji.** Međutim, ovi podaci se ne bi smatrali pouzdanom procjenom populacije ako bi se utvrdili probabilističkim načinom uzorkovanja zbog malog broja ispitanika.

Postotak Roma i drugih ispitanika koji su doživjeli potencijalna krivična djela iz mržnje motivirana etno-vjerskim predrasudama u zadnjih 12 mjeseci prema vrsti krivičnog djela

■ Romi
■ Drugi

Uvrede i verbalni napadi uživo

Sva krivična djela

Krivična djela iz mržnje

Svako nasilje

Sva krivična djela

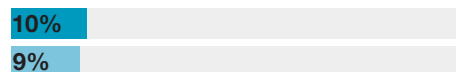

Krivična djela iz mržnje

Namjerno oštećenje ili uništenje imovine

Sva krivična djela

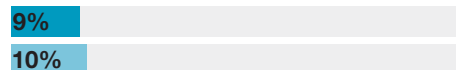

Krivična djela iz mržnje

Uvrede putem interneta

Sva krivična djela

Krivična djela iz mržnje

Broj ispitanika u sklopu istraživanja:
Romi = 173, Drugi = 697

Preporuke

Potrebna je doza opreza prilikom tumačenja rezultata *Istraživanja o neprijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu iz 2023. godine* koji su predstavljeni u ovom dokumentu. Ispitanici Romi obuhvaćeni istraživanjem predstavljaju samo djelomičan odabir romskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Bez obzira na to, rezultati istraživanja predstavljaju korak naprijed po pitanju razumijevanja iskustava Roma u BiH kao žrtava potencijalnih krivičnih djela. Rezultati naglašavaju potrebu da organi vlasti u Bosni i Hercegovini, u konsultaciji sa romskim zajednicama, izrade relevantni akcioni plan u oblasti krivičnog pravosuđa. Takav akcioni plan bi jasno signalizirao da se krivična djela učinjena iz mržnje, kao i druga krivična djela protiv Roma, tretiraju ozbiljno.

Akcioni plan treba sadržavati odredbe za:

- Edukaciju mladih, službenika iz lokalnih organa vlasti, nosilaca pravosudnih funkcija, medija i šire javnosti o predrasudama koje doprinose krivičnim djelima učinjenim iz mržnje usmjerenim protiv Roma.
- Savjetodavnu grupu iz oblasti antiromskih krivičnih djela učinjenih iz mržnje i sigurnosti zajednice, sa kontinuiranom partnerskom saradnjom članova romskih zajednica i tijela krivičnog pravosuđa.
- Policijske službenike i tužioce posebno obučene za saradnju sa zajednicom kako bi se izgradili odnosi sa romskim zajednicama te izgradilo povjerenje da će se prijavljena krivična djela učinjena iz mržnje tretirati ozbiljno i da će se žrtvama pružiti podrška.
- Namjenski besplatni SOS telefoni i mogućnost prijavljivanja krivičnih djela učinjenih iz mržnje za romske zajednice putem interneta.
- Indirektno prijavljivanje, pri čemu žrve mogu kontaktirati organizacije u sklopu romskih zajednica koje mogu, u njihovo ime, prijaviti krivično djelo krivičnopravnim organima.
- Usklađeni sistem evidentiranja podataka za sve incidente i krivična djela protiv Roma, koji obuhvataju evidenciju pokazatelja predrasuda protiv Roma, za policiju, tužiteljstva i sudove.
- Redovnu obuku i usmjeravanje policijskih službenika i drugih eksperata u krivičnom pravosuđu o postupanju s Romima - žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje - sa senzibilitetom i poštovanjem.
- Namjenske usluge ličnog i *online* savjetovanja i podrške za žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje iz romskih zajednica.
- Profesionalni standardi kvalitete za pružanje usluga podrške žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje posebno za romske zajednice.
- Obuka eksperata za podršku žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje posebno za romske zajednice.
- Pomoć organizacijama u sklopu romskih zajednica koje pružaju podršku žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje.
- Medijske i kampanje za odnose s javnošću u svrhu podizanja svijesti o dostupnoj pomoći i podršci za žrtve antiromskih krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Kako bi se potaklo prijavljivanje, između ostalog bi se mogle objavljivati informacije o uspješnom procesuiranju antiromskih krivičnih djela učinjenih iz mržnje pokazujući da prijavljivanje takvih djela može rezultirati sankcionisanjem počinioca.

Periodična provjera implementacije akcionog plana bi se trebala provoditi u formalnom partnerstvu s predstavnicima romskih zajednica.

Za više informacija – neki od najznačajnijih dokumenata iz oblasti antiromskih krivičnih djela učinjenih iz mržnje – sa preporukama za politiku rada i praksu:

Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) (2023) [Understanding Anti-Roma Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Roma and Sinti Communities. A Practical Guide.](#) Warsaw: OSCE ODIHR.

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini i Ministarstvo za vanjske poslove Kraljevine Norveške su podržali izradu ove publikacije. Sva stajališta, izjave ili mišljenja izražena u ovoj publikaciji su odgovornost [autora](#) i ne odražavaju nužno stajališta Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini i Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške.